

DOI: 10.32347/2786-7269.2024.7.87-101

УДК 11.123, 711.163

к. арх., доцент **Мерилова І.О.**,
iryna.merylova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5375-1359,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ПРОМИСЛОВІ ТЕРИТОРІЇ МІСТА ДНІПРА: СТРАТЕГІЯ ПЕРЕТВОРЕННЯ НА РЕКРЕАЦІЙНІ АКТИВИ

Метою статті є розробка концептуальних засад з планувальної реорганізації промислових територій під рекреаційні потреби. Методологічним підґрунтям дослідження стали як загальнонаукові методи літературного, статистичного, картографічного аналізів, синтезу та узагальнення, так і спеціальні методи експериментального проектування, ментального картування та феноменологічного аналізу. В роботі задіяно кластерний підхід. Результати дослідження дали змогу побудувати концепцію просторового розвитку рекреації на колишніх промислових територіях та стратегію їх планувальної реорганізації. В рамках даного дослідження було розроблено концептуальний проєкт зі створення рекреаційного кластеру з індустріального туризму в структурі міста Дніпро. Встановлено, що реорганізація промислових територій шляхом створення інноваційних кластерів, які поєднують рекреаційні, культурні та освітні функції, є ключовим етапом в утворенні сучасного сталого міського середовища.

Ключові слова: рекреаційний кластер; функціонально-планувальна реорганізація; ревіталізація промислових зон; сталий розвиток.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де разом зі зростанням частки населення та розвитком цивілізації стрімко розширюється урбанізація, питання ефективного використання земельних ресурсів стають вкрай важливими для забезпечення сталого та гармонійного розвитку середовища життя. Одним із ключових напрямів у цій галузі є реорганізація застарілих промислових територій. Це представляє собою складний процес, що поєднує у собі та комбінує у різних співвідношеннях безліч підходів в питаннях збереження первісної функції промислової зони, перепрофілювання підприємств, скорочення та функціональної адаптації виробництв, повного винесення за межі початкового майданчика з метою комплексної реорганізації підприємства вже в нових містобудівних умовах.

Зазначені трансформації передбачають значне ресурсне навантаження на відповідний сектор економіки та певні соціальні коливання. Необхідність у

даних процесах криється у розвитку технологічних підходів та вимог до виробництва, зміні містобудівних умов, соціальній та екологічній напрузі.

Для більшості промислових міст України склалася ситуація, при котрій сформовані в період індустріалізації промислові зони розташовуються близько до центральних районів міст, створюючи певне «індустріальне кільце». Ситуація погіршується тим, що у ході історичного процесу зростання міста нові житлові райони зводились за промисловими зонами, ближче до міських меж. Такі монофункціональні житлові райони мають високу щільність населення, яке відрізане від центру міста саме промисловістю, що часто потребувала у технологічному процесі окремої залізничної інфраструктури та доступу до води. Результатом стає фрагментована міська тканина, де центральна частина міста не витримує транспортного навантаження та зазнає значного підвищення щільності забудови, через що захисні зони між промисловістю та центром зникають. Застарілі промислові зони стають певним «гетто» та «сірою зоною», а значна частка населення, що проживає у спальних районах ближче до околиць міста зазнає складнощів у доступі до загальноміських соціальних функцій, розташованих у центральній частині міст.

Саме реорганізація промислових зон, закладених у період індустріалізації, має стати шляхом до поєднання міської тканини. При цьому такі індустріальні території наразі вважаються резервними територіями міста для розвитку міських функцій. Статус цих функцій не визначено, однак вони мають задовольняти потреби містян у відповідних запитах.

Дане дослідження розглядає підхід, при якому зазначені території будуть залучені головним чином до вирішення проблеми нестачі міської рекреації, що є не тільки ефективний у використанні ресурсів, але також сприятиме створенню унікальних і функціональних міських ландшафтів.

Важливість цієї теми виходить далеко за межі простого переосмислення земельних ділянок. Це стратегічне перетворення має потенціал не тільки поліпшити екологічну стійкість міст, а й значно підвищити якість життя і добробуту їх мешканців.

Метою роботи є розробка концептуальних засад з планувальної реорганізації промислових територій задля рекреаційного використання.

Ступінь вивченості проблеми. Питання містобудівної реорганізації, ревіталізації та рефункціоналізації промислових зон досліджуються с 50-60-х років минулого століття та мають широке вивчення як у світовій науковій теорії та практиці, так і в українській містобудівній школі [1]. Дослідженням проблем рекреації займались Панченко Т.Ф., Древаль І.В., Тімохін В.О., Шульга Г.М., Яценко В.О., Вергунова А.П., Кучерявий В.П., Осиченко Г.О., Родічкін І.Д. та ін. Серед зарубіжних науковців питання екологізації міського

середовища вивчали В. Holub, P. Oswald, J. B. Jackson, M. Prominski, S. J. Page та ін. Не дивлячись на достатньо широке вивчення предмету дослідження, представлена робота має наукову цінність, оскільки синтезує у собі розрізнені аспекти та напрацювання, а також застосовує їх до містобудівних реалій, характерних для українських індустріальних міст.

Методологічним підґрунтям дослідження стали як загальнонаукові методи дослідження, так і спеціальні методи наукового пізнання з таких областей знань, як архітектура, містопланування та урбаністика. Для збору та обробки матеріалу в статті задіяно методи літературного, статистичного, картографічного аналізів, синтезу та узагальнення. Серед спеціальних методів, залучених до дослідження слід зазначити метод експериментального проєктування, ментального картування та феноменологічного аналізу. В роботі задіяно кластерний підхід.

Виклад основного матеріалу. Аналіз світової практики визначив, що міські простори, які з'являються внаслідок скорочення промислових підприємств та переходять до категорії територій потенційного розвитку, згодом набувають суспільно-культурного, туристичного та рекреаційного змісту [14]. При цьому, алгоритм трансформації індустріальної території за стадіями проєктного процесу включає у себе наступні етапи: підготовку, активацію та розвиток.

Кластер, як планувальна структурна одиниця, що вперше була запропонована Michael E. Porter для підвищення регіональної конкурентоспроможності, виступає доцільним елементом для створення гнучкої системи рекреації [15, 16]. За допомогою кластерного підходу, базуючись на науково-теоретичному досвіді української містобудівної школи було запропоновано базові принципи та прийоми реорганізації промислових територій. Принципи: «антропогенного розвантаження рекреаційних зон», «альтернативного рекреаційного використання виробничих територій», «створення туристично-рекреаційного простору», «ландшафтної рекультивациі індустріального об'єкту», «формування просторового каркасу». Прийоми: «використання індивідуальних особливостей та врахування параметрів території», «збереження стильових архітектурних та містобудівних особливостей», «формування нового образу території», «зміна функції без зміни форми», «використання відповідної технології» [6-8].

Оприлюднені результати дослідження дали змогу побудувати концепцію просторового розвитку рекреації на колишніх промислових територіях (рис. 1), яка включає: стратегію виконання, планувальну схему реорганізації промислових територій під рекреаційні цілі та конкретні проєктні пропозиції на прикладі міста Дніпро.

Рис. 1. Концептуальна модель ревіталізації індустриальних зон (Перебитюк А.)

Стратегія перетворення промислових територій для рекреаційного використання базується на всесвітньо-прийнятій концепції «Adaptive reuse», що передбачає реновацію індустриальних територій та адаптацію (реконструкцію) старих промислових об'єктів, з метою перетворення територій на нові та сучасні функціональні та привабливі простори для відпочинку та розваг. Ця концепція передбачає комплекс відповідних заходів (рис. 2), [9-12, 17].

Слід зауважити, що реорганізація промислових територій під рекреаційні цілі є складним та багатограним процесом, на який впливають різні фактори:

- економічні - можливість створення нових економічно продуктивних зон та можливість залучення інвестицій у процес реорганізації та подальшу експлуатацію рекреаційних об'єктів;
- соціокультурні - врахування інтересів та потреб місцевого населення при плануванні рекреаційних об'єктів, а також збереження та впровадження елементів культурної спадщини в дизайн та функціональність об'єктів;
- містобудівні - узгодження з загальними стратегіями міського розвитку, врахування розвитку генеральних планів, розробка оптимальних планів зонування та ландшафтного дизайну для створення гармонійного рекреаційного простору;

- екологічні - дослідження та врахування впливу на природне середовище, пошук рішень для зменшення екологічного сліду, інтеграція енергозберігаючих технологій та рішень у процес реорганізації таких територій;
- інфраструктурні - забезпечення зручності доступу до рекреаційних зон через розробку транспортної інфраструктури, реорганізація пішохідних та велосипедних зон для стимулювання активного способу життя;
- правові - дотримання законів та нормативів, які регулюють використання земель під нове будівництво чи реконструкцію, узгодження планів реорганізації територій.

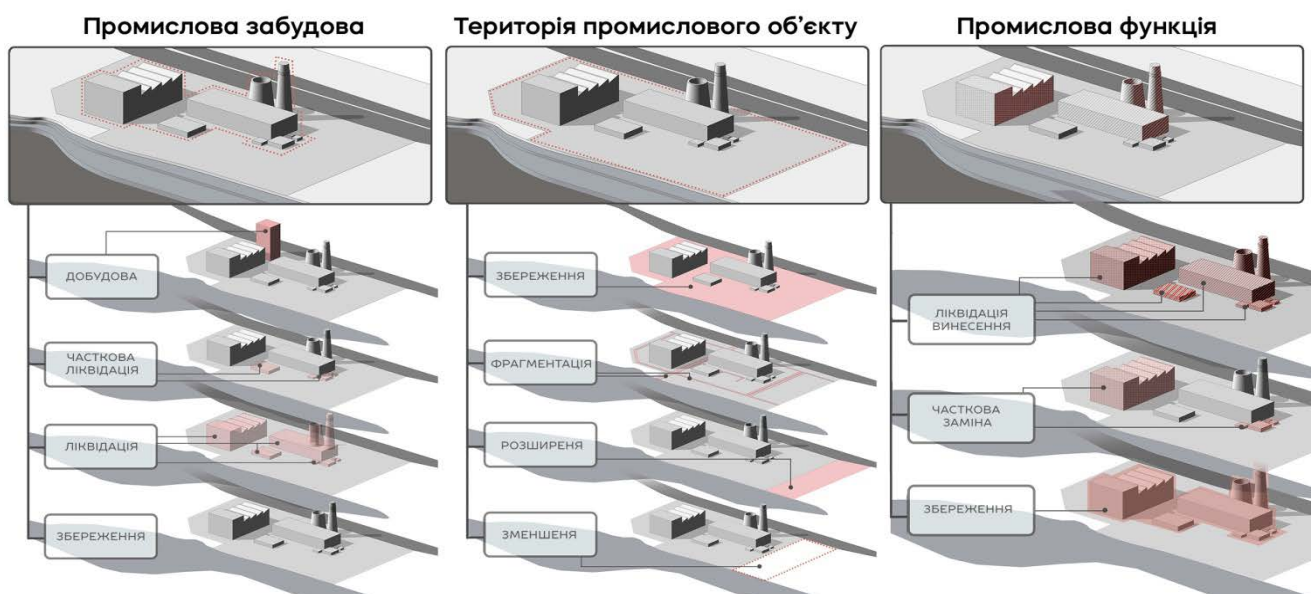

Рис. 2. Заходи щодо реорганізації промислових територій та об'єктів (Перебитюк А.)

Успішна реорганізація промислових територій під рекреацію вимагає грамотного балансу між цими факторами та врахування інтересів всіх зацікавлених сторін для створення стійких, функціональних та культурно насичених просторів.

Базуючись на отриманих даних, а також на запропонованих принципах та прийомах, в дослідженні розроблено стратегію планувальної реорганізації промислових територій для рекреаційного використання, яка включає наступні етапи:

1. Ідентифікація та аналіз:

- визначення потенціалу: аналіз наявних промислових територій для виявлення потенціалу для рекреаційного використання;
- оцінка стану: вивчення поточного стану будівель та інфраструктури для визначення ступеня їхньої збереженості та можливих проблем.

2. Планування функціональних перетворень:

- визначення нових функцій: розробка концепції, що визначає нові функції для об'єктів, наприклад, створення культурних центрів, парків, спортивних комплексів або торгових просторів;
- зонування: поділ території на функціональні зони з урахуванням потреб суспільства, створення різноманітних просторів.

3. Архітектурне перетворення:

- збереження історичних рис: збереження та підкреслення унікальних архітектурних рис промислових будівель, таких як високі стелі, сталеві конструкції, фасади тощо;
- інтеграція сучасного дизайну: внесення сучасних архітектурних і дизайнерських елементів для створення унікального і привабливого вигляду.

4. Стійкість та екологічність:

- енергетична ефективність: впровадження технологій і рішень, що сприяють енергозбереженню та зменшенню екологічного впливу;
- створення зелених просторів: інтеграція ландшафтного дизайну, створення зон із зеленими насадженнями та природними елементами.

5. Громадська участь і спільнота:

- залучення громади: організація громадських консультацій, заходів та форумів для збору думок та ідей громади;
- інклюзивність: врахування різноманітних потреб суспільства, створення простору, що буде привабливим і доступним для різних груп населення.

6. Інфраструктурні перетворення:

- розвиток інфраструктури: проєктування та будівництво інфраструктури для забезпечення зручності доступу та використання рекреаційних об'єктів;
- транспортні рішення: розроблення транспортних схем і рішень для забезпечення зручного переміщення територіїю.

7. Економічна стійкість:

- планування фінансування: розробка стійкої моделі фінансування, яка може включати гранти, інвестиції, суспільно-приватні партнерства та інші джерела;
- залучення інвестицій: залучення інвесторів та бізнес-ініціатив для забезпечення успішної реалізації проєкту.

8. Мультимодальність та адаптивність:

- адаптивне управління процесом: створення гнучкої системи управління, яка може адаптуватися до мінливих потреб та умов;

- мультимодальні простори: свідоме проектування просторів, які можуть адаптуватися для різних видів заходів та активностей.

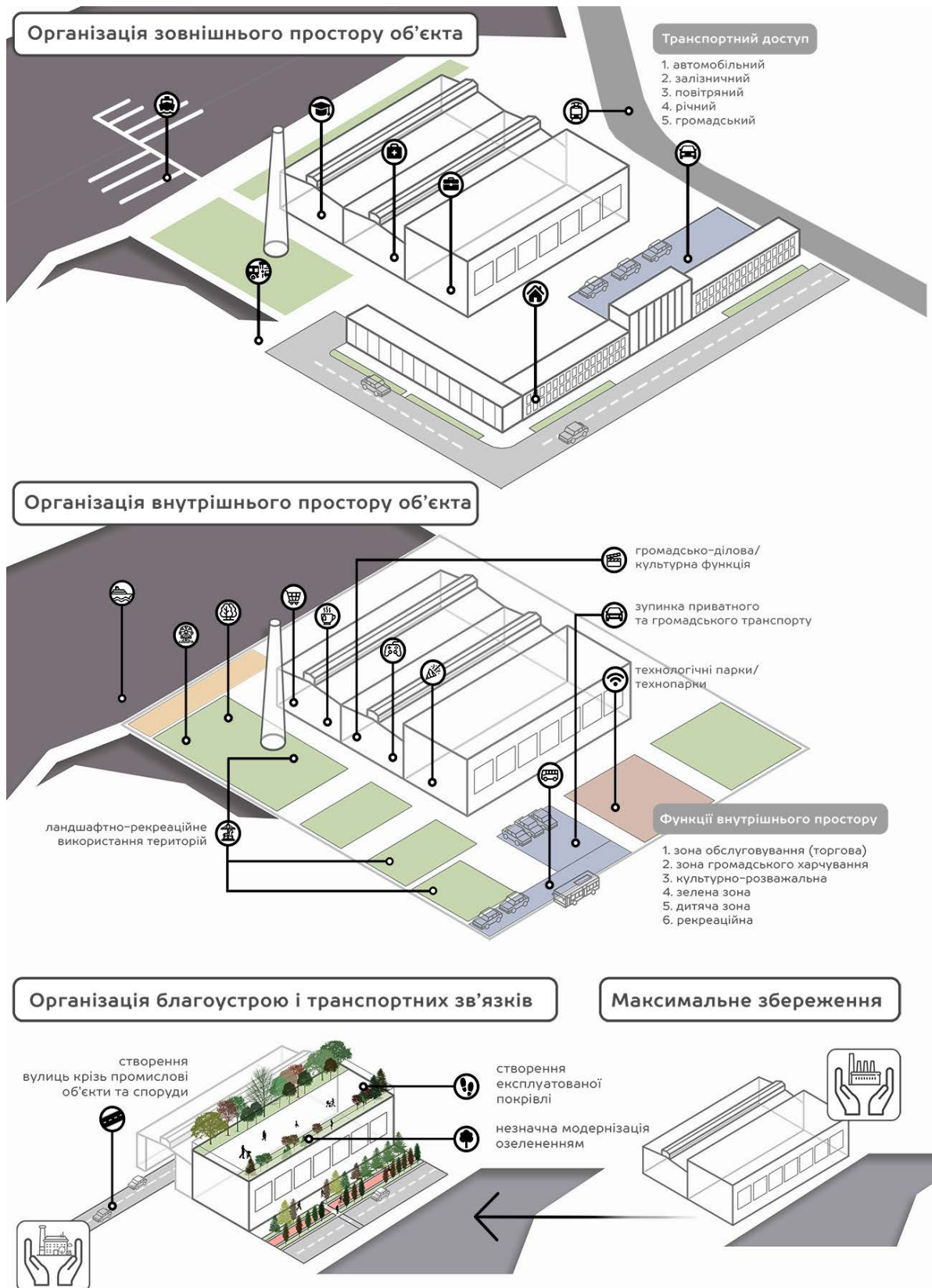

Рис. 3. Концептуальний підхід до реорганізації промислових територій (арх. Мерилова І., Перебитюк А.).

Кластерний підхід щодо реорганізації промислових територій з метою рекреаційного використання, що використовується в даній роботі, уможливорює створення інноваційних, динамічних просторів, які задовольняють потреби сучасного суспільства, враховуючи історію об'єктів, архітектурні особливості та потенційні можливості для трансформації території. Кожен кластер може стати унікальним центром активностей, об'єднанням різноманітних функцій, таких як рекреація, культура, освіта та торгівля. При цьому важливо забезпечити збереження та використання історичних елементів, які визначають характер території. Збереження промислової спадщини може стати ключовим елементом для створення унікального архітектурного образу [3, 4].

Кластер повинен бути спроектований з урахуванням принципів екологічності та сталого розвитку. Використання зелених технологій, енергоефективних рішень та улаштування естетичного ландшафту сприятиме створенню природно-дружніх місць для відпочинку та культурних подій.

Організація простору в межах кожного кластера має підтримувати взаємодію між різними функціональними зонами, забезпечуючи плавний перехід від промислового оточення до рекреаційних областей (рис. 3). Це може включати в себе створення пішохідних зон, велосипедних шляхів та публічних просторів, які сприятимуть взаємодії та соціальній активності [4, 6].

Слід зазначити, що кластерний підхід також передбачає гнучкість та адаптивність проєкту до змін у вимогах та потребах громади. Забезпечення участі місцевого населення у процесі планування та реалізації проєкту сприятиме створенню просторів, які відповідають реальним потребам громади та включають унікальні просторові характеристики та цінності. Кластерний підхід до реорганізації промислових територій з метою рекреаційного використання є відмінним інструментом для трансформації старих просторів у відкриті, інклюзивні та сталі екологічні місця, що сприятимуть вдосконаленню якості життя мешканців та привертатимуть увагу нових відвідувачів [4, 6].

В статті проведено аналіз містобудівної ситуації великого індустріального міста Дніпро, що дозволило виявити стихійність формування промислових зон, незадовільний екологічний стан міського середовища та необхідність своєчасного розроблення відповідних стратегій для вирішення зазначеної містобудівної проблематики.

Проведений аналіз також розкрив містобудівну проблематику, пов'язану із розміщенням виробничих територій у структурі міста. Ці виробничі зони, стискають центральну частину міста у кільце, не лише створюючи обмеження для її територіального розвитку, але й спричиняють розрив міської тканини, відокремлюючи житлові райони від акваторії річки Дніпро [5].

Так, місту Дніпро поряд зі збільшенням індустріальних площ та розміщенням у структурі міста виробництв I-III класів шкідливості, що мають бути винесені поза межі міста, притаманна одночасна нестача 869,3 га організованої рекреації. Цей комплекс факторів спонукає до пошуків шляхів реорганізації індустріальних зон міста, які більше не доцільно залишати у первісній функціональній направленості, в нові об'єкти рекреації. Дійсне дослідження стало підґрунтям для розробки концептуального проєкту зі створення рекреаційного кластеру з індустріального туризму в структурі міста Дніпро. Ділянкою для проєкту стала територія промислового вузла «Фабричний» в межах Західної групи промислових районів міста.

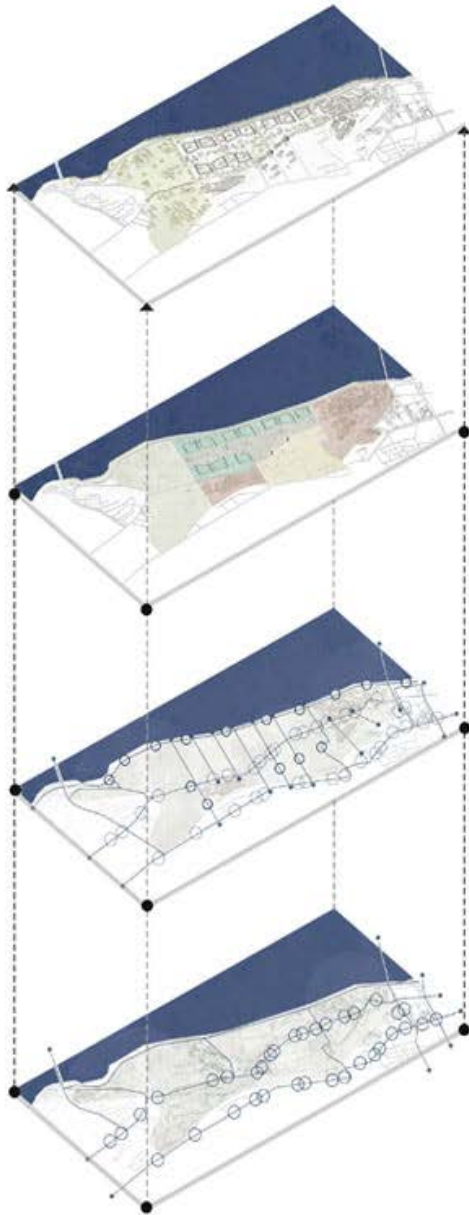
Промвузол «Фабричний» є найстарішим промисловим міським утворенням, що відображається у характері його функціонально-планувальної структури: хаотичний характер забудови, значні функціонально-планувальні обмеження, наявність невиявлених об'єктів індустріальної спадщини, складна конфігурація території, слабка доступність, відсутність озеленення, благоустрою, а також транспортна захисних зон між металургійними підприємствами та житловими територіями [5].

Проведене дослідження дало змогу виявити архітектурно цінну забудову періоду індустріалізації: металургійне підприємство, що розташоване на даній території, збудоване у 1885 р., має велику культурну цінність та значний вплив на самоідентифікацію мешканців (рис. 4). Спираючись на матеріально-джерельну базу саме даного підприємства в якості основного проєктного ресурсу, дослідження передбачає комплекс методів зі збереження будов та зміни функції підприємства. Певна група будівель передбачатиме реконструкцію або демонтування [2, 5, 10].

Рис. 4. Фотофіксація промислової архітектури заводу 1980-2021 рр.
(джерело: www.gorod.dp.ua, розділ «Історія міста»)

Аналіз

Точки тяжіння. Переосмислення

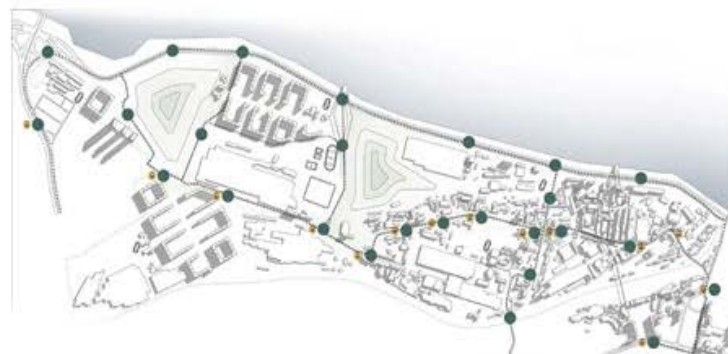
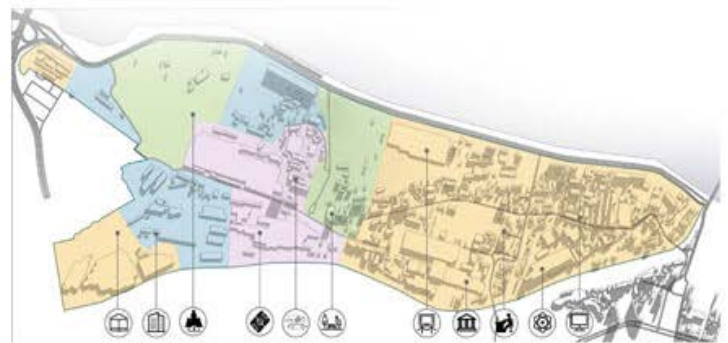
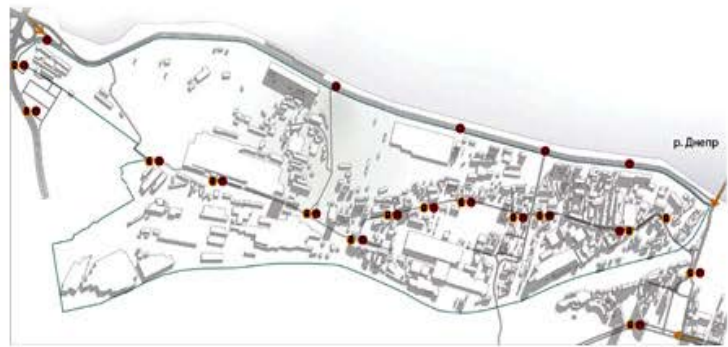

Рис. 5. Схеми аналізу території промислового вузла: 1 – схема транспортних зв'язків; 2 – локалізація зелених насаджень; 3 – схема основних функціональних зон.
(арх. Мерилова І., Казанцева Г., Четверік Д.)

Наукова робота ставила на меті дослідити можливості майданчика проєктування у процесі вирішення головного містобудівного завдання – надання мешканцям житлових територій на півдні промвузла доступу до акваторії р. Дніпро. Через це територія рекреаційного кластеру в даних містобудівних умовах розглядалась не лише як самостійна туристична дестинація, але як буферна зона, що поєднує розірвану міську тканину (рис. 5) [4, 13].

Концепція кластеру передбачає формування низки функціональних зон: меморіальної та експозиційної зони музею під відкритим небом, зон високотехнологічного виробництва та інноваційних хабів, тихої рекреації та спорту (рис. 6).

Рис. 6. Концептуальне проєктне рішення рекреаційного кластеру зі збереженням об'єктів промислової спадщини м. Дніпра (на прикладі промислового вузла «Фабричний»), арх. Мерилова І., Казанцева Г.

Висновки. Реорганізація промислових територій для рекреаційного використання є ключовим етапом в утворенні сучасного, сталого міського середовища. Цей процес вимагає глибокого аналізу і творчого підходу до використання історичної спадщини та інфраструктури. Шляхом створення

інноваційних кластерів, які поєднують рекреаційні, культурні та освітні функції, ми можемо не лише відновити, але й підняти ці території на новий рівень життєзабезпечення громади. Важливо підкреслити екологічну стійкість проєктів та активну участь мешканців у формуванні цих просторів, щоб забезпечити їхню відповідність сучасним вимогам та потребам суспільства.

Урбаністичне перетворення промислових територій для рекреаційного використання вимагає інтегрованого планування та уважного врахування функціональності кожного простору. Сполучення індустріальної архітектури зі сучасними стандартами безпеки та доступності може створити унікальні, вдумливо спроектовані міські екосистеми.

Важливо розглядати ці території не лише як місця відпочинку, але й як центри інновацій, де розташовуються креативні простори, стартапи та освітні заклади. Забезпечення ефективного транспортного сполучення та відкритих просторів для громадської участі сприятиме розвитку динамічних кластерів. Все це дає змогу не лише фізичному відновленню промислових зон, але й створенню відкритих та життєздатних міських середовищ.

Список використаних джерел

1. Буравченко С.Г., Горбунова А.І. Сучасні підходи до реновації промислових районів зі створенням міських громадських просторів. Теорія та практика дизайну. 2020, С. 7-15.
2. Внесення змін в генеральному плані розвитку міста Дніпропетровськ. Пояснювальна записка. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державне підприємство «Український державний науково-дослідний інститут проєктування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя». Київ, 2015, 154с.
3. Мерилова І.О. Передумови та результати формування екологічної мережі України. Містобудування та територіальне планування. Київ, 2021, №.78, С. 356-364.
4. Мерилова І.О. Рекреаційний кластер в структурі міста Дніпро. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. КНУБА. Київ, 2022. Вип. 81. С. 254-262.
5. Мерилова І., Речиц О. Етапи формування промислового вузла «Фабричний» умісті Дніпро: історія та перспективи подальшого розвитку. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. КНУБА. Київ, 2021. Вип. 76.С. 170-181.
6. Панченко Т.Ф. Типологія об'єктів ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури, Київ: КНУБА, 2013, 48 с.
7. Панченко Т.Ф., Сторожук С.С. Зарубіжна практика впровадження нових рекреаційних функцій на депресивних господарських територіях. Досвід та перспективи розвитку міст України. Реабілітація міських територій: збірник наукових праць. ДІПРОМІСТО. Київ, 2016. Вип. 31. С. 66–74.
8. Яценко В.О. Містобудівні основи розвитку локальних систем розселення об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... доктора архітектури за спеціальністю 18.00.04. Київ: КНУБА, 2021. 39 с.
9. Agueda, B.F. Urban Restructuring in Former Industrial Cities: Urban Planning Strategies. *Territoire en mouvement Revue de géographie et aménagement*, 2014, P. 3-14. URL: <https://doi.org/10.4000/tem.2527>
10. Douet, J. Industrial heritage re-tooled: The TICCIH guide to industrial heritage conservation. Routledge, 2016, 256 p.

11. Grecchi, M. Building Adaptive Reuse. Building Renovation. SpringerBriefs in Applied Sciences and Technology. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-89836-6_3 (Accessed 24 Oct. 2022).
12. Holub, B. Planning Unplanned: Towards a New positioning of Art in the Context of Urban Development: Towards a New Function of Art in Society. Verlag f. mod. Kunst, 2015. 256 p.
13. Merylova, I., Bulakh, I. Ecological transformation of industrial regions: Recreation system by the example of the Emscher Landscape Park. AIP Conference Proceedings. P. 070002-1–070002-6. URL: <https://doi.org/10.1063/5.0122860>
14. Panchenko, T., Sukach, M., Golub, A. Sustainable Tourism Development in Ukraine. Transfer of Innovative Technologies, KNUCA, 2018, 1(2), P. 3–20. URL: <https://doi.org/10.31493/tit1812.0101>
15. Porter, M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press. 1998, 396 p.
16. Porter, M. On competition. Boston: Harvard Business School Publishing. 2008, 544 p.
17. Tödting-Schönhofer, H., Davies, S. Regional Strategies for Industrial Areas. Directorate-General for Internal Policies. Policy Department B: Structural and Cohesion Policies. Regional Development, Brussels, 2013, 65 p.

Ph.D., Associate professor **Merylova Iryna**,
Prydniprovskya State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro

INDUSTRIAL TERRITORIES IN DNIPRO CITY: TRANSFORMATION STRATEGY INTO RECREATIONAL ASSETS

In the modern world, with increasing urbanization, efficient land use becomes critically important for the sustainable development of cities. The reorganization of outdated industrial territories emerges as a key direction in this process, requiring a combination of various approaches to preserve industrial function, reprofile enterprises, and adapt production to new conditions.

This study is built upon a broad methodological foundation, encompassing both general scientific and specialized methods within the fields of architecture, urban planning, and urban studies. Specifically, methods such as literary, statistical, and cartographic analyses, synthesis, and generalization are employed for data collection and processing. Specialized methods, including experimental design, mental mapping, and phenomenological analysis, are also utilized to achieve the research objectives. A cluster approach was employed in developing the concept of spatial development for recreation on former industrial territories.

Taking into account various factors such as economic opportunities, sociocultural factors, urban planning considerations, ecological and infrastructural requirements, as well as legal aspects, is crucial for the successful reorganization of industrial territories for recreational purposes. Achieving a balance among these factors enables the creation of resilient, functional, and culturally rich spaces that contribute to improving the quality of life for residents and the development of cities.

The research encompasses a strategy for planning the reorganization of industrial territories for recreational use, which involves the identification and analysis of territorial potential and condition, planning functional transformations, architectural transformation, sustainability and ecological considerations, public participation, infrastructure transformations, economic resilience, multimodality, and adaptability. The cluster approach involves the formation of flexible entities enriched with innovative, dynamic spaces encompassing various functional zones, while preserving industrial heritage and creating green, environmentally sustainable spaces that align with the needs of modern society. Community engagement and project flexibility are key elements in creating inclusive and sustainable ecological spaces that enhance the quality of life and attract new visitors.

The article analyzes the urban planning situation in the city of Dnipro, identifying shortcomings in the formation of industrial zones. The study emphasizes the need to develop strategies to address issues related to the placement of production zones in the city, which lead to limitations in territorial development and the fragmentation of the urban fabric. Based on this, a concept of a recreational cluster for industrial tourism within the industrial hub "Fabrichny" is developed, envisioning the transformation of industrial territory into recreational facilities. An analysis of the site revealed valuable architectural objects that could become the main attractors of the recreational cluster. These objects served as the basis for the development of a conceptual project for the considered area.

Keywords: recreational cluster; functional-planning reorganization; revitalization of industrial zones; sustainable development.

REFERENCES

1. Buravchenko S.H., Horbunova A.I. Suchasni pidkhody do renovatsii promyslovykh raioniv zi stvorennyam miskykh hromadskykh prostoriv. Teoriia ta praktyka dyzainu. 2020, S. 7-15. {in Ukrainian}.
2. Vnesennia zmin v heneralnomu plani rozvytku mista Dnipropetrovsk. Poiasniuvalna zapyska. Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy, Derzhavne pidpriemstvo «Ukrainskyi derzhavnyi naukovy-doslidnyi instytut proektuvannia mist «DIPROMISTO» imeni Yu.M. Bilokonია». Kyiv, 2015. 154 s. {in Ukrainian}.
3. Merylova I.O. Peredumovy ta rezultaty formuvannia ekolohichnoi merezhi Ukrainy. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Kyiv, 2021, №.78, S. 356-364. {in Ukrainian}.
4. Merylova I.O. Rekreatsiinyi klaster v strukturi mista Dnipro. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia: nauk.-tekhn. zb. KNUBA. Kyiv, 2022. Vyp. 81. S. 254-262. {in Ukrainian}.

5. Merylova I., Rechyts O. Etapy formuvannia promyslovoho vuzla «Fabrychnyi» umisti Dnipro: istoriia ta perspektyvy podalshoho rozvytku. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia: nauk.-tekhn. zb. KNUBA. Kyiv, 2021. Vyp. 76.S. 170-181. {in Ukrainian}.
6. Panchenko T.F. Typolohiia obektiv landshaftnoi ta turystychno-rekreatsiinoi arkhitektury, Kyiv: KNUBA, 2013, 48 s. {in Ukrainian}.
7. Panchenko T.F., Storozhuk S.S. Zarubizhna praktyka vprovadzhennia novykh rekreatsiinykh funktsii na depresyvnnykh hospodarskykh terytoriiakh. Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy. Reabilitatsiia miskykh terytorii: zbirnyk naukovykh prats. DIPROMISTO. Kyiv, 2016. Vyp. 31. S. 66–74. {in Ukrainian}.
8. Yatsenko V.O. Mistobudivni osnovy rozvytku lokalnykh system rozselennia obiednanykh terytorialnykh hromad: avtoref. dys. ... doktora arkhitektury za spetsialnistiu 18.00.04. Kyiv: KNUBA, 2021. 39 s. {in Ukrainian}.
9. Agueda, B.F. Urban Restructuring in Former Industrial Cities: Urban Planning Strategies. *Territoire en mouvement Revue de géographie et aménagement*, 2014, P. 3-14. URL: <https://doi.org/10.4000/tem.2527>. {in English}
10. Douet, J. Industrial heritage re-tooled: The TICCIH guide to industrial heritage conservation. Routledge, 2016, 256 r. {in English}
11. Grecchi, M. Building Adaptive Reuse. *Building Renovation. SpringerBriefs in Applied Sciences and Technology*. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-89836-6_3 (Accessed 24 Oct. 2022). {in English}
12. Holub, B. Planning Unplanned: Towards a New positioning of Art in the Context of Urban Development: Towards a New Function of Art in Society. Verlag f. mod. Kunst, 2015. 256 p. {in English}
13. Merylova, I., Bulakh, I. Ecological transformation of industrial regions: Recreation system by the example of the Emscher Landscape Park. *AIP Conference Proceedings*. P. 070002-1– 070002-6. URL: <https://doi.org/10.1063/5.0122860>. {in English}
14. Panchenko, T., Sukach, M., Golub, A. Sustainable Tourism Development in Ukraine. *Transfer of Innovative Technologies*, KNUCA, 2018, 1(2), P. 3–20. URL: <https://doi.org/10.31493/tit1812.0101>. {in English}
15. Porter, M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press. 1998. 396 p. {in English}
16. Porter, M. *On competition*. Boston: Harvard Business School Publishing. 2008, 544 p. {in English}
17. Tödting-Schönhofer, H., Davies, S. *Regional Strategies for Industrial Areas*. Directorate-General for Internal Policies. Policy Department B: Structural and Cohesion Policies. Regional Development, Brussels, 2013, 65 p. {in English}